

ประเพณีสู่ขวัญข้าว

ตำบลนากลาง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ประเพณีสู่ขวัญข้าว

ประวัติความเป็นมา

เดิมพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย จะทำพิธีแยกนาก่อนเกี่ยวข้าว เป็นการทำให้พิธีก่อนที่จะทำการเกี่ยวจริง เมื่อขบวนการตน้ำในนาแห้งแล้ว จะหาฤกษ์หาวันที่ดี โดยจะใช้กระทงบรรจุอาหารคาวหวาน หมาก เมียง บุหรี่ พลุ กล้วย อ้อย จำนวน 5 กระทง กรวยดอกไม้บรรจุข้าวตอก ดอกไม้ธูปเทียน แล้วนำไปวางบนแท่นบูชาที่จัดเตรียมไว้บริเวณที่เคยทำเป็นค้ำข้าวแรก เสร็จแล้วนำไปเช่นสรวงแม่ธรณีเจ้าที่และแม่โพสพ เพื่อเป็นการบอกกล่าวขออนุญาตเกี่ยวข้าว จากนั้นเจ้าของนาก็ทำพิธีเกี่ยวข้าวเอาฤกษ์ 9 กอ นำไปวางบนแท่นที่เตรียมไว้เป็นการบูชาแม่โพสพ หลังจากนั้น 2-3 วันเจ้าของนาและคนอื่นช่วยกันเกี่ยวข้าวที่เหลือทั้งหมด

อย่างไรก็ตามชาวนาบางคนจะไม่ทำพิธีแยกก่อนเกี่ยว เนื่องจากถือว่าได้ทำพิธีแยกก่อนปลูกแล้ว จากนั้นก็จะช่วยกันเก็บข้าว สมัยก่อนจะเก็บข้าวขึ้นหลอม โดยจัดที่ไว้เรียกว่าลานข้าว (ลานข้าวจะใช้ขี้ควายผสมน้ำเล็กน้อยทาลงที่พื้น จนเรียบ) ไว้เป็นที่เก็บข้าว จัดอย่างสวยงาม ทำเป็นห้างนานอนเฝ้าข้าว และจะหาวันดีก่อนช่วยกันนวดข้าว จัดข้าวปลาอาหารเลี้ยงผู้มาช่วยนวดข้าว เสร็จแล้วเก็บขึ้นเล้า

จากนั้นพอถึง เดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ จึงจะทำพิธีสู่ขวัญข้าวก่อนจะนำข้าวไปกิน สมัยนี้จะทำแบบง่าย ๆ โดยนำดอกไม้ ธูป เทียน อาหาร หวาน คาว จัดไปวางที่หน้ายุ้งข้าว เพื่อหัวหน้าครอบครัวนั้นจะพูด ขอ พระแม่โพสพ เพื่อนำข้าวมากิน ทำปีละ ๑ ครั้ง ก่อนเปิดปากเล้า

ประเพณี การสู่ขวัญที่ทำในปัจจุบันนี้ยังมีอยู่เพียงการสู่ขวัญบางประเภท เท่านั้น เช่น การสู่ขวัญนาค สู่ขวัญบ่าวสาว สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญคนธรรมดา และสู่ขวัญควายและวัว ทั้งนี้อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพ ของสังคมในปัจจุบัน สัตว์และสิ่งของบางอย่างได้หมดความสำคัญในชีวิตประจำวันของชาวอีสานไปแล้ว จึงค่อยๆ เลิกไปในที่สุด

ความสำคัญ

ความหมายของคำว่า "คุณลาน" หมายความว่าเพิ่มเข้า หรือทำให้มากขึ้นส่วนคำว่า "ลาน" คือสถานที่สำหรับนวดข้าว การนำข้าวที่นวดแล้วกองขึ้นให้สูง เรียกว่า "คุณลาน" การทำประเพณีบุญคุณลานกำหนดเอาเดือนยี่เป็นเวลาทำ เพราะกำหนดเอาเดือนยี่นี้เองจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญเดือนยี่ ดังบรรพบุรุษได้ผูกกลอนสอนให้ชาวบ้านเตรียมการก่อนทำบุญไว้ว่า

"ถึงฤดูเดือนยี่มาฮอดแล้ว
ให้นิมนต์พระสงฆ์องค์เจ้ามาตั้งสวดมงคล
เอาบุญคุณข้าวเข้าป่าหาไม้เห็ดหลว
อย่าได้หลงลืมที่ฮีตเก่าคงเดิมเฮาเคื้อ"

หมายความว่า เมื่อถึงฤดูเดือนยี่มาถึงให้นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมงคลทำบุญคุณข้าว ให้จัดหา
ไม้มาไว้ทำพินสำหรับใช้ในการหุงต้มประกอบอาหาร อย่าได้หลงลืมประเพณีเก่าแก่แต่เดิมมาของเรา

พิธีกรรม

การทำบุญคุณลานของชาวบ้านจะไม่พร้อมกัน ขึ้นอยู่กับการเก็บเกี่ยวข้าวว่าจะเสร็จเมื่อไร
วันที่จะขนข้าวขึ้นเล้า (ฉางข้าว) นั้นแหละจะเป็นวันทำบุญคุณลานและทำที่น่านั้นเลย แต่ก่อนที่จะทำการ
นวดข้าวนั้นให้ทำพิธีย้ายแม่ธรณีออกจากลานเสียก่อน และบอกกล่าวแม่โพสพมีอุปกรณ์ที่จะต้องเตรียมดังนี้

๑. ใบคุณ ใบยอ อย่างละ ๗ ใบ	๖. ยาสูบ ๔ มวน
๒. เขาควายหรือเขาวัว ๑ คู่	๗. หมาก ๔ คำ
๓. ไข่ ๑ ฟอง	๘. ข้าวต้ม ๑ มัด
๔. มัน ๑ หัว	๙. น้ำ ๑ ชัน
๕. เผือก ๑ หัว	๑๐. ชัน ๕ ดอกไม้ ฐูปเทียน

เมื่อพร้อมแล้วก็บรรจุลงในกองข้าว (หรือกระต๊อบข้าว) ยกเว้นน้ำและเขาควาย ซึ่งเรียกว่า
"ขวัญข้าว" เพื่อเตรียมเชิญแม่ธรณีออกจากลานและบอกกล่าวแม่โพสพ นำกองข้าว เขาควาย ไม้่นวดข้าว ๑
คู่ ไม้สน ๑ อัน คันหลว ๑ อัน มัดข้าว ๑ มัด ขัดตาแหลว ๑ อัน (ตาแหลว เป็นอุปกรณ์ใช้เพื่อป้องกันไม่ให้
คาตากุ้มข้าวใหญ่ของลานอื่นดูดีไป) นำไปวางไว้ที่หน้าลอมข้าว(กองข้าว) เสร็จแล้วเจ้าของนาก็ตั้งอธิษฐานว่า
"ขอเชิญแม่ธรณีได้ย้ายออกจากลานข้าว และแม่โพสพอย่าตกอกตกใจไปลูกหลานจะนวดข้าวจะเหยียบย่ำ
อย่าได้โกรธเคืองหรืออย่าให้บาป" อธิษฐานแล้วก็ดึงเอามัดข้าวที่ฐานลอม (กองข้าว) ออกมานวดก่อนแล้วเอา
ฟ่อนฟางข้าวที่นวดแล้วห่อหุ้มกองข้าวมัดให้ติดกัน เอาไม้คันหลวเสียบฟาง เอาตาแหลวผูกติดมัดข้าวที่เกี่ยวข้อง
มาจากนาตาแฮกเข้าไปด้วย แล้วนำไปปักไว้ที่ลอมข้าวเป็นอันว่าเสร็จพิธี ต่อไปก็ลงมือนวดข้าวทั้งลอมได้เลย
เมื่อนวดเสร็จก็ทำกองข้าวให้เป็นกองสูงสวยงาม เพื่อจะประกอบพิธีบายศรีสูตรขวัญให้แก่ข้าว โดยเอาต้น
กล้วย ต้นอ้อย และตาแหลวไปปักไว้ข้างกองข้าวทั้ง ๔ มุม นำตาแหลวและขวัญข้าวไปวางไว้ยอดกองข้าวพัน
ด้วยด้ายสายสิญจน์รอบกองข้าวแล้วโยงมายังพระพุทธรูป ถึงวันงานก็บอกกล่าวญาติพี่น้องให้มาร่วมทำบุญ
นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วก็ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาประพรม
น้ำมนต์ นำพระพุทธรูปไปรดกองข้าว วัว ควาย เมื่อเสร็จพิธีทางพระสงฆ์แล้วก็จะเป็นการประกอบพิธี
บายศรีสูตรขวัญให้แก่ข้าว

สาระ

จุดมุ่งหมายของการทำประเพณีบุญคุณลานก็เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าวในลานของตน และเพื่อเป็นการขออานิสงส์ต่างๆ

การสูตรขวัญข้าวจะกระทำที่ลานนาหรือที่ลานบ้านก็ตามแต่จะสะดวก หลังสูตรขวัญข้าวเสร็จก็จะเป็นการขนข้าวขึ้นยุ้ง ก่อนขนขึ้นยุ้งเจ้าของจะต้องไปเก็บเอาใบคูณและใบยอเสียบไว้ที่เสายุ้งข้าวทุกเสา ซึ่งถือเป็นเคล็ดว่าขอให้ค้าคุณยอ ๆ ยิง ๆ ขึ้นไป และเชิญขวัญข้าวและแม่โพสพขึ้นไปยังเล่าด้วย

บทสูตรขวัญข้าวมีว่าดังนี้...

ศรี ศรี วันนี้แม่วันดี วันเศรษฐีอมตโชค วันชาวโลกชื่นชม วันพระบรมกกุสันโธทนะ ลงมาเกิด ลงมาเปิดโลกา พระสัตธาผู้ก่อ ตั้งแต่หน่ออรหันต์ มารวมกันอยู่ในโลก จังเป็นโชคประทีพ ท่านเศรษฐีปลูกข้าว เอาใส่เล่าในฉาง ยังมีนางหน่อนารถ ผู้ฉลาดเมืองคน ชื่อว่าสาวหน้ามนคิ้วก่อง คิงกลมค่องนางแมน เป็นลูกแกนลงปอน มาอยู่บ่อนพารานสี เป็นนารีผุดผาด อยู่ปราสาทสามหลัง ไปได้ฟังชมชื่น ดีล้นหล้นคนทั้งหลาย ปานเดือนหงายผิวผ่อง คิงกะค่องงามอน ตาออนซอนนวย นาด ผิวพรรณคาดเครื่องไพฑูรย์ คนมีบุญมาสู่ มีนามอยู่ว่าโกลสพ คอคางจับคิ้วก่อง แขนขาค่อง ปานมะที สาวเศรษฐีหยาดย้อย คิดค่อยๆ อยู่ในใจ ใฝ่สีไป นำเอาข้าว พระพ่อเจ้าโกรธา ตามไปหา บ่พ้อ จังให้น้อยหน่อนารี ไปขอพรพระฤาษีอยู่ในถ้ำ จังลูก้ามในผา จังได้มาเมล็ดข้าว จังได้เว้าต่อ กันมา มีปัญญาปัญญาล้ำเลิศ คนจังเกิดมาหลาย คนบ่ตายเพราะมีข้าว จังได้เป็นพระพุทเจ้ากุกุ เพราะบุญชุกววยบาท จังฉลาดคนเฮา

ว่ามาเยอขวัญเอย ทั้งข้าวจ้าวและข้าวเหนียว เจ้าอย่าเหลียวไปทางอื่น เจ้าอย่าตื่นไปไส อย่าไปไกลจากตา เจ้าอย่าว่าคนมาयी เจ้าอย่าว่าคนมาสีมาต่ามาเหยียบ เจ้าอย่าเปรียบเป็นดิน ดอน คนออนซอนบ่ อีตอยาก คนเหลือหลากในโลกา เชิญเจ้ามาอยู่ในเล่า คนกินเจ้าโกลสนา แมน มีผลากะบ่แล้ว แมนมีแก้วกะบ่ เอา คนมาเซาซ้องส้อ ออนซอนหน่อโกลสนัง กินอีหยังบ่ท้อเจ้า บ่ท้อ ข้าวขาวๆ ใหญ่เป็นสาวและเป็นบ่าว เขาบอกกล่าวกันมา ข้าวอยู่นาเอาใส่เล่า เขาเอาเจ้ามานอน เอือน เป็นปีเดือนได้เลี้ยงลูก เอาข้าวปลูกฮอดข้าวปิดลาน เป็นข้าวสารอยู่ในตา เอามาหม่าหนึ่งหวด ลายสอง หอมสองๆ หีนเฮ้า จังเอาเจ้าเลี้ยงพระเถรา จังเอามาทำบุญตักบาตร บ่ได้ขาดพระตะถา คะตา มีปัญญาคนได้กินข้าว คุณของเจ้าเหลือแผ่นสุธา เหลือธาราสมุทรมแม่ น้ำ

คนทุกก้าจังแข็งแรง คนมีแสงกินข้าวท่านบอก ของอยู่นอกบ่แมนคนเฮา เขากะเอาหมู หมา เป็ดไก่ เขาเอาใส่ฮ้าแกลบไฮยดิน สัตว์เก็บกินตามมีตามเกิด แสนประเสริฐกว่าสิ่งทั้งปวง ยาม เป็นฮวงเขาเก็บ เขาเกี่ยว ยามเจ้าเหี่ยวเป็นเฟืองใบเหลือง เอามาเถียงมัดไว้บ่แตก บ่ได้แจกไปไส มาใส คือตั้งใจมุ่งเฮือนกะได้

เถียงหลังใหญ่มุ่งเฟื่องเกินหนา อยู่เถียงนาอาศัยบ่ขาด บ่ประมาท คุณโกชะนัง เอามาวางใส่เกล้าเต็มอั่ง จั่งได้นั่ง
ว่ามมุละมา ว่ามาเยอขวัญเอย ขวัญเจ้านอนอยู่ท่ง นำเชียดจানা ขวัญบ่มาไปนำเชียดไม้ อย่าอ้าวโอนำหมู่ปุ
ทาม ว่ามาเยอขวัญเอย นางข้าวจ้าวทัง นางข้าวเหนียว ก็ให้มาสามี่อนี้วันนี้ ต้นเขียวๆ ข้าวกำตันบ่ต่ำข้าวดอ
เกินงามนอนั้นเป็นข้าววง ช้าง ดำสับหว่างนั้นแม่นข้าวมันปู งามปูลูนั้นแม่นข้าวใหญ่ เขาดำใส่่นาทาม เกินเผิ่น
งามดำเลาะ ฮ่อง ฮวงเผิ่นก่องเป็นพวง

ว่ามาเยอขวัญเอย ขวัญเจ้านอนอยู่ท่งนำสุ นอนนำปูทังจีหล่อ เขียน้อยหน่อมาอยู่ฉาง เขียน
ค่านางมาอยู่เกล้า เจ้าอย่าเศร้าเสียศรี ว่ามาเยอขวัญเอย ขวัญเจ้าตกอยู่น้ำในตม ขวัญเจ้าชม อยู่ไฮ่ ขวัญข้าว
ใหญ่ข้าวปลาแข็ง อย่าไปเส็งนำหมู่ อย่าไปอยู่นำปลา อย่าอยู่นาแดดฮ้อน ให้เจ้า ย้อนโงมา ให้เจ้าหวิดปากปลา
ให้เจ้ามาไวว่อง อย่าอยู่ฮ่องนำทาม ให้เจ้างามมาอยู่ มารวมหมู่ นำกัน ว่ามาเยอขวัญเอย ขวัญเจ้าไปทางกำดิน
ค่าน้ำกำ ขวัญเจ้านำหมู่มา กุลาพุนให้ตัวมา ว่า มาเยอขวัญเอย นกกะจิบเขาสิตอด พวกนกขอดสิคาบหนี ถึง
เดือนปีจั่งออกจากเกล้า สีเอาเจ้าหว่าน นาทาม เจ้าสิงามกว่าเก่า เอาไปไวนาเหล่าดงดอน คนออนซอนต้นก่อง
เอาไปใส่่นาฮ่องปลายทาง เอาเจ้ามาเป็นข้าวเปลือก ให้เจ้าได้เลี้ยงลูกเลี้ยงหลาน ได้กินทานสืบต่อ เป็นน้อย
หน่อศาสนา ให้ เจ้ามาเมื่อวันนี้ มาอยู่ในฉางมาอยู่ทางเกล้าใหญ่ เบ็งคางไก่อสุตรแล้วงามหลาย คางไก่อหวายโต
ลาย ไค้งโน้ง คางมันก่งคือเกี่ยวเหล็กแหลม ตาเฮาแนมฝนตีปีหน้า หมอสูตรว่าพราหมณ์สวดขวัญมา เป็นราคา
ข้าวเหนียวข้าวจ้าว จั่งบอก กล่าว อุอะ มูล มา โภชะนา พืชาคะมัง สาธุ.....

วัน และ สถานที่จัดงาน

เดือน 3 ค่ำ เดือน 3

วัดนาใหญ่ ตำบลนากลาง อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา

ผู้นำพิธี

นายประหลาด จับสูงเนิน ประชาชนชาวบ้าน